

ANALYSE VERKIEZINGS- PROGRAMMA'S

Tweede Kamerverkiezingen 2023

Dit is hoe politieke partijen bijdragen aan een duurzame economie die past binnen de grenzen van natuur en maatschappij

INHOUD

Voorwoord	1
Inleiding	2
De analyse in een oogopslag	3
VVD	4
D66	7
Groenlinks/PvdA	10
PVV	13
CDA	15
SP	18
Partij voor de Dieren	21
ChristenUnie	24
Forum voor Democratie	27
BBB	29
SGP	32
Volt	35
BVNL	38
JA2I	40
Bijl	42
Nieuw Sociaal Contract	45
DENK	49
Verantwoording	52
Criteria	53
Over MVO Nederland	56

VOORWOORD

We leven in een tijd waarin oorlog en polarisatie de media domineren. In een tijd waarin bestaanszekerheid het belangrijkste verkiezingsthema lijkt te worden. Tegelijkertijd valt ons kabinet over het migratiebeleid en laten wetenschappers, boswachters en snelwegplakkers zich horen over de staat van ons klimaat en onze natuur. Ook zien we een grote wisseling van de wacht bij zowel klassieke middenpartijen als aan de flanken. Ik begrijp mensen dan ook zeker als ze zeggen dat dit de belangrijkste verkiezingen in jaren worden. Grote vraag voor het Nederlands bedrijfsleven: gaat de nieuwe coalitie de duurzame transitie versnellen? Eerlijk: dat lijkt heel lastig te gaan worden.

MVO Nederland analyseerde de verkiezingsprogramma's van de politieke partijen op de zeven thema's van een nieuwe, duurzame economie. De belangrijkste conclusie: we zien veel mooie woorden over ondernemen binnen de grenzen van natuur en maatschappij. Maar te weinig partijen maken die woorden echt concreet. Het ontbreekt ook aan langetermijndoelen, aan maatregelen en wetten. Terwijl juist die bepalen waar een partij voor staat. Het gevaar daarmee is dat de grootste nachtmerrie voor duurzame ondernemers waarheid kan worden: een coalitieakkoord vol mooie woorden maar zonder langetermijnperspectief, kaders en doelen.

En tuurlijk, er zijn ook partijen die wél duidelijk worden. Maar als we de peilingen mogen geloven zit een meerderheid voor die partijen er nog niet in. En dus wordt het naar alle waarschijnlijkheid passen en meten tussen partijen. De waarschijnlijke uitkomst? Afgezwakte duurzaamheidsambities tijdens de coalitievorming.

Welke kabinetssamenstelling het ook wordt, een ding weet ik zeker: de rol van MVO Nederland wordt alleen maar relevanter. Want wij maken het wél concreet. Van media tot in de Tweede Kamer: we laten keer op keer horen welke regels ondernemers wel en vooral niet nodig hebben om duurzaam ondernemen eenvoudiger – en uiteindelijk de standaard - te maken: waar moet het kabinet normeren, beprijzen en subsidiëren? En waar juist niet?

Neem gerust contact op als je met ons wilt samenwerken om duurzaam ondernemen de standaard te maken.

Wouter Scheepens

*Interim directeur-bestuurder
MVO Nederland*

INLEIDING

Voor een duurzame economie moet het huidige systeem op de schop. Bedrijven kunnen daaraan bijdragen door te ondernemen binnen de grenzen van de natuur en maatschappij. Maar de overheid bepaalt de spelregels voor die ondernemers. Alleen als duurzaam ondernemen écht aantrekkelijker en voordeliger is dan niet-duurzaam gaat het systeem om. Gezien de uitdagingen die er zijn op onder meer biodiversiteit, klimaat en ongelijkheid zijn de verkiezingen van november 2023 “misschien wel de belangrijkste ooit.”

Maar bij welke partij moet je nu zijn als je als bedrijf duurzaam wilt ondernemen? Wie neemt obstakels weg waar je tegenaan loopt? Wie pleit voor wetgeving voor eerlijke en duurzame handelsketens? Welke partij noemt concrete maatregelen om de biodiversiteit te herstellen en versterken? Wie stelt ambitieuze doelen voor een volledig duurzame energievoorziening?

MVO Nederland zocht het voor je uit. We legden de verkiezingsprogramma's van de zittende partijen – inclusief nieuwe partijen waarvan de lijsttrekker al zitting heeft in de Tweede Kamer – naast de zeven thema's van de Nieuwe Economie Index (NEx). Elke partij krijgt een score per thema, volgens een vaste set criteria.

In deze versie zijn zeventien partijen opgenomen. Voor zover mogelijk zijn ook amendementen meegenomen in de analyse – wijzigingsvoorstellen die door de leden van de politieke partijen zijn ingebracht.

Let op: MVO Nederland geeft met deze analyse geen stemadvies. Onze analyse toont wél bij welke partij je moet zijn voor de thema's die jij belangrijk vindt. Zo kun jij als kiezer bijdragen aan de versnelling naar de duurzame economie.

DE ANALYSE IN EEN OOGOPSLAG

	Nieuwe rijkdom	Echte prijzen	Transparante ketens	Inclusief ondernemen	Groene energie	Biodiversiteit	Circulaire economie
VVD							
D66							
PvdA/GL							
PVV							
CDA							
SP							
PvdD							
ChristenUnie							
FvD							
BBB							
SGP							
Volt							
BVNL							
JA21							
BIJ1							
NSC							
DENK							



VVD

Nieuwe rijkdom • • •

De VVD suggereert het belang van maatschappelijke waarde naast financiële waarde en het begrip brede welvaart, maar maakt weinig concreet. Zo is ondersteuning van het bedrijfsleven met name gericht op ondernemers in het algemeen, afgezien van een verduurzamingsfonds voor het mkb. Daarnaast wil de VVD dat de overheid meer circulair gaat inkopen.

Echte prijzen • •

De VVD heeft weinig expliciete aandacht voor het meerekenen van maatschappelijke kosten in de prijs, maar komt hier en daar wel met concrete voorstellen, zoals beprijzing van stikstofuitstoot en de verlaging van belasting op arbeid. Daar staat echter geen belasting op vervuiling of grondstoffen tegenover, en de accijns op brandstoffen wordt juist verlaagd. Wel pleit de VVD voor kerosinebelasting en uitbreiding van de CO₂-grensheffing, maar enkel op EU-niveau.

Transparante ketens • •

De VVD pleit niet voor meer transparantie door het bedrijfsleven. Wel is de partij in principe voor minimum wetgeving voor eerlijke en duurzame handelsketens, maar met de disclaimer dat deze eisen 'realistisch zijn' en expliciet alleen in Europees verband.

Inclusief ondernemen • • • • •

De VVD heeft een duidelijke inzet op inclusief ondernemerschap: "Iedereen verdient een eerlijke kans op de arbeidsmarkt, ongeacht leeftijd, geslacht of afkomst. We voeren daarom de Wet toezicht gelijke kansen bij werving en selectie in en zetten samen met de werkgevers en vakbonden in op een langjarige aanpak van arbeidsmarktdiscriminatie. (p. 43). Daarnaast is in het programma veel aandacht voor zekerheid bieden en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt aan het werk helpen.

Groene energie • •

“We kunnen als Nederland juist een voorbeeldrol vervullen door te laten zien dat welvaart hand in hand kan gaan met respect voor de natuur en het klimaat” (p. 55). De VVD zet zich in voor een duurzame energievoorziening, met een ambitieus doel van een elektriciteitssector zonder CO₂-uitstoot in 2035 en 85% CO₂-reductie in 2040. De partij wil investeren in extra windenergie op zee, zonnepanelen op dak, geothermie, kernenergie en batterijtechnologie. Daar staat tegenover dat een duidelijk tijdsplan voor afbouw van fossiele energie ontbreekt.

Biodiversiteit • • •

De VVD wil zich inzetten voor behoud en vergroting van biodiversiteit, onder andere met de aanpak van de stikstofuitstoot, natuurherstel en vergroening van de leefomgeving. Hier stelt het echter geen concrete doelen of normen voor, afgezien van bestaande wettelijke doelstellingen voor stikstofreductie in 2035. De VVD wil niet “verzanden in discussies over doelen en jaartallen” (p. 59). Wel wil de partij de impact van bedrijfsactiviteiten minimaliseren door doelsturing op stikstofreductie, minder kunstmest en chemische middelen, en meer groene gewasbescherming. Natuurherstel moet gebeuren op wetenschappelijke basis volgens de Ecologische Autoriteit. De impact van Nederlandse bedrijvigheid op wereldwijde biodiversiteit komt niet aan bod.

Circulaire economie • • •

De VVD sluit zich aan bij staand beleid en wil dus toe naar 50 procent circulariteit in 2030 en 100 procent in 2050. De partij noemt concrete maatregelen om circulariteit te stimuleren maar deze zijn niet ambitieus en grotendeels al voorgesteld door het huidige kabinet. Denk hierbij aan het stimuleren van biobased bouwen en een bijmengverplichting voor bioplastics en gerecyclede plastics. Ook willen ze meer ruimte voor circulariteit in aanbestedingen.

De partij noemt concrete maatregelen om circulariteit te stimuleren maar deze zijn niet ambitieus en grotendeels al voorgesteld door het huidige kabinet

D66

D66

Nieuwe rijkdom •••••

D66 neemt brede welvaart als uitgangspunt voor de economie. Bovendien komt het met concrete voorstellen om duurzaam ondernemen te stimuleren, zoals gespecialiseerde regionale ondersteuning, microkredieten om innovaties te ondersteunen, en een publiek-private investeringsbank voor de financiering van de transitie. De partij maakt 1 miljard euro per jaar vrij om nieuwe investeringen in groene en circulaire producten te stimuleren. De inkoopmacht van de overheid wordt gebruikt om maatschappelijke doelen te stimuleren en aan te jagen, met verplichtingen. D66 stelt concrete doelen voor inkoop op gebied van circulariteit en biologische producten, zoals 50 procent circulaire inkoop in 2030 vanuit de overheid en grote aanbesteders als Rijkswaterstaat en Prorail, en exclusieve aanschaf van biologische of kringlooplandbouwproducten door Rijksinstanties tegen 2030.

D66 stelt concrete doelen voor inkoop op gebied van circulariteit en biologische producten, zoals 50 procent circulaire inkoop in 2030 vanuit de overheid en grote aanbesteders als Rijkswaterstaat en Prorail

Echte prijzen •••••

“Wij willen dat in de prijs van grondstoffen en vervuilende producten de maatschappelijke kosten worden meegenomen, eerlijke beprijzing (true pricing)”. (p. 13) D66 wil een belastingverschuiving van arbeid naar vervuiling, grondstoffen, natuurlijke bronnen en de uitstoot van schadelijke stoffen. De eerlijke prijs staat centraal in het belastingstelsel en overheidsbeleid. D66 heeft speciale aandacht voor de eerlijke prijs in voedsel, bijvoorbeeld door btw af te schaffen voor groente en fruit en te stoppen met kiloknallers voor vlees.

Transparante ketens •••••

D66 wil meer transparantie in het bedrijfsleven bewerkstelligen. Via eisen voor verantwoording over klimaat, milieu, natuur, biodiversiteit en de samenleving. Ook pleit de partij voor IMVO-wetgeving via de Nederlandse initiatiefwet, met expliciete benoeming voor mkb-ondersteuning bij implementatie van wetgeving. Totdat wetgeving in werking treedt, blijven de OESO-richtlijnen leidend.

Inclusief ondernemen •••••

D66 zet zich in voor een inclusieve arbeidsmarkt en samenleving, en gaat in op allerlei vormen van inclusie. De partij pleit bijvoorbeeld voor uitbreiding van het vrouwenquotum naar raden van toezicht. Ook vinden we concrete voorstellen om de samenleving toegankelijk te maken voor mensen met een beperking.

Groene energie •••••

D66 stelt een ambitieus doel om in 2040 klimaatneutraal te zijn en in 2050 klimaatpositief. Dit via investeringen in energie-infrastructuur, verduurzaming van huizen, en subsidies om innovatieve technieken te stimuleren. Tegelijkertijd wil D66 fossiele subsidies zo snel mogelijk afbouwen. En moeten vervuilende sectoren een af- en ombouwstrategie formuleren met einddata voor fossiele technieken en transitietechnieken zoals CO₂-opslag.

Biodiversiteit •••••

“Water, lucht, bodem en biodiversiteit zetten we op de eerste plaats als we keuzes moeten maken. Dat is uiteindelijk winst voor ons allemaal” (p. 165). Herstel van natuur en biodiversiteit staat voorop bij D66. Daarvoor zijn concrete doelen gesteld, zoals halvering van de stikstofuitstoot in 2030 en een toename van 50.000 hectare natuur in 2030. Zowel de agrarische sector als de industrie zijn hiervoor verantwoordelijk. Ook de overheid speelt een actieve rol.

Daarvoor zijn concrete doelen gesteld, zoals halvering van de stikstofuitstoot in 2030 en een toename van 50.000 hectare natuur in 2030.

We zien concrete doelen en normen voor onder andere het herstel van ecosystemen, gebruik van bestrijdingsmiddelen en kwaliteit van water. Hierbij speelt het bedrijfsleven een belangrijke rol: “We willen voorloper worden in de natuurinclusieve economie van morgen.

Nieuwe verdienmodellen voor boeren en de keten kunnen ontstaan door bijvoorbeeld in te zetten op de circulaire en biobased economie, koolstofvastlegging, steun voor groenblauwe diensten en kortere ketens, waarbij boeren direct leveren aan consumenten” (p. 149). Ook internationaal wil D66 ontbossing tegengaan en biodiversiteit herstellen.

Circulaire economie •••••

D66 heeft een ambitieus plan om tot een circulaire economie te komen in 2050. De partij streeft naar 50 procent minder grondstoffengebruik in 2030, 75 procent circulariteit in 2040 en 100 procent circulariteit in 2050. Het programma bevat een uitgebreid hoofdstuk met concrete voorstellen om dit te bereiken. Van circulariteit en biobased alternatieven de standaard maken in de bouw en bedrijven ondersteunen bij het nemen van circulaire stappen tot het uitbreiden van het Versnellingshuis Circulaire Economie. En van een recht op reparatie tot een nieuwe manier van risicobeoordeling voor investeringen in circulaire ondernemers. Ook wil de partij een maatwerkpaak voor circulaire initiatieven en een digitaal productpaspoort voor alle producten.

**GROEN
LINKS PvdA** 

GroenLinks-PvdA

Nieuwe rijkdom •••••

GroenLinks/PvdA zet 'brede welvaart' centraal: "Voortaan meten we vooral datgene wat van belang is voor de kwaliteit van leven hier en nu, voor toekomstige generaties en voor mensen elders in de wereld. Het gaat dan naast goed werk bijvoorbeeld ook om gezondheid, kwaliteit van de leefomgeving, gelijke kansen, gemeenschapsgevoel en zinvolle vrijetijdsbesteding" (p. 11). Bedrijven die een bijdrage willen leveren aan een circulair, klimaatneutraal en

Bedrijven die een bijdrage willen leveren aan een circulair, klimaatneutraal en natuurinclusief Nederland kunnen op steun rekenen, met concrete voorstellen zoals het schrappen van regels die verduurzaming in de weg staan

natuurinclusief Nederland kunnen op steun rekenen, met concrete voorstellen zoals het schrappen van regels die verduurzaming in de weg staan, en het meefinancieren van veelbelovende doorbraken, zoals vernieuwende batterijtechnologie. Ook maakt de partij duurzaam inkopen de standaard: "in

de aanbestedingswet komt er een norm voor overheidsorganisaties om maatschappelijk verantwoord in te kopen. Ook passen we de wet aan, zodat maatregelen voor verbetering van natuur en leefomgeving extra punten opleveren."

Echte prijzen •••••

Het thema echte prijzen komt meerdere keren terug in het partijprogramma: "Vervuiling, luxeconsumptie en grote vermogens belasten we zwaarder" (p. 10). Belasting op arbeid gaat juist omlaag. GroenLinks/PvdA pleit voor een ambitieuzere en effectieve CO2-heffing die meer druk legt op grote vervuilers om te verduurzamen, die afvalstoffenbelasting verhoogt en de bankenbelasting vergroent. Specifiek in het waterdomein voert de partij ook een eerlijker belastingstelsel in, zodat de landbouw en industrie een reële prijs betalen voor de maatschappelijke kosten die ze maken.

Transparante ketens •••••

De partij pleit voor Nederlandse wetgeving voor transparante ketens: "Bedrijven worden geacht te opereren binnen de grenzen van onze planeet en te voldoen aan mensen- en kinderrechtenverdragen. Om bedrijven te stimuleren meer inzicht te krijgen in hun waardeketens en eventuele misstanden daarin te voorkomen, komt er een Nederlandse wet voor internationaal duurzaam en verantwoord ondernemen. Deze wet dient in lijn te zijn met de door de OESO opgestelde richtlijn voor de zorgplicht van bedrijven" (p. 81). Wat betreft transparantie in het bedrijfsleven, focust het programma enkel op bedrijven die duurzaamheidssubsidies krijgen – zij moeten inzichtelijk maken hoe ze de impact op mens, milieu, natuur en klimaat afbouwen in de hele keten. Dit geldt ook voor financiële instellingen. Deze laatste moeten ook rapporteren over de verduurzaming van hun beleggingsportefeuilles.

Inclusief ondernemen •••••

PvdA/GroenLinks benadrukt een duidelijke afwijzing van alle vormen van discriminatie in Nederland, of deze nu gebaseerd is op huidskleur, gender, religie, nationaliteit of cultuur. De overheid moet het voortouw nemen in het bevorderen van diversiteit, inclusiviteit en sociale veiligheid. De partij doet voorstellen om discriminatie tegen te gaan in het bedrijfsleven en meer gelijkheid te creëren. Bijvoorbeeld door meer capaciteit voor de Nederlandse Arbeidsinspectie, een Wet gelijke beloning en het uitbreiden van het vrouwenquotum naar raden van bestuur.

Groene energie •••••

De partij bepleit een ambitieus doel om in 2040 klimaatneutraal te zijn, waarbij het gehele energiesysteem en de industrie geen CO₂ meer uitstoot. Het programma stelt voor om dat te halen via onder meer isolatie, zonnepanelen en investeringen in energie-infrastructuur. Ook is er veel aandacht voor het afbouwen van fossiele winning en het stoppen van vervuilende energiebronnen. Kolencentrales moeten per 2025 gesloten (i.p.v. 2030) en gas- en oliewinning stopt per direct in Nederland.

Biodiversiteit •••••

In het programma is veel aandacht voor het herstellen en versterken van de natuur. Ook de rol van bedrijven en overheid komt aan bod. Zo wil GroenLinks/PvdA bijvoorbeeld boeren belonen die zich inzetten voor bescherming en herstel ('ondernemen met natuur'). Ook zien we een verbod op de financiering van activiteiten die biodiversiteit en ecosystemen hier of elders in de wereld ernstige schade toebrengen. Concrete doelen zijn er ook: het stoppen van de achteruitgang van de biodiversiteit tegen 2030 en in 2050 een gunstige staat van instandhouding voor alle soorten. Ook pleit de partij voor meer natuurinclusieve energie- en landbouw. De nadruk in de landbouw ligt op natuurinclusief. Vervuilende boeren moeten betalen voor hun uitstoot en zo nodig komt er een heffing op kunstmest.

Circulaire economie •••••

In 2050 moet de economie volledig circulair draaien. Daarvoor wil GroenLinks/PvdA heldere doelen opstellen die het grondstoffengebruik terugdringt en de economie circulair maakt, wettelijk verankerd in een Grondstoffenwet. In het programma zien we ook inzet op vervanging van fossiele en minerale grondstoffen door biobased. Specifiek moedigt de partij biobased bouwen aan. Concreet gaat dit over normering, beprijzing en ondersteuning: circulaire koplopers krijgen meer steun bij kennisuitwisseling en samenwerking, onnodige regels worden geschrapt en subsidies minder complex. In 2030 moet 50 procent van het plastic bestaan uit gerecycled plastic en tot die tijd wil de partij verpakkingsbelasting opnieuw invoeren. Maatregelen zoals producteisen voor ecodesign en een recht op reparatie wil de partij Europees inzetten.

Daarvoor wil GroenLinks/PvdA heldere doelen opstellen die het grondstoffengebruik terugdringt en de economie circulair maakt, wettelijk verankerd in een Grondstoffenwet.



PARTIJ VOOR DE **VRIJHEID**

PVV

Nieuwe rijkdom •

De PVV gaat niet in op brede welvaart, en heeft geen aandacht voor ondersteuning van duurzame ondernemers of het belang van duurzaam inkopen.

Echte prijzen •

De PVV streeft geen echte prijzen na. Integendeel: de energiebelasting en btw op energie moeten omlaag en er moet geen heffing op vlees komen. Ook wil de PVV de brandstofaccijnzen verlagen en de vliegtaks schrappen.

Transparante ketens •

De PVV heeft geen voorstellen over internationale handel en transparantie.

Inclusief ondernemen •

De PVV besteedt geen aandacht aan een inclusieve arbeidsmarkt.

Groene energie •

De PVV zet in op opschaling van fossiele energie, zoals kolen- en gascentrales, en meer gaswinning op de Noordzee.

Biodiversiteit •

“We moeten af van alle bangmakerij dat onze natuur en onze leefomgeving op omvallen zouden staan.” (p.

“We moeten af van alle bangmakerij dat onze natuur en onze leefomgeving op omvallen zouden staan.”

25) De partij besteedt geen aandacht aan het minimaliseren van schade aan de natuur door bedrijfsactiviteiten en de impact van Nederland op de wereldwijde biodiversiteit.

Circulaire economie •

De circulaire economie komt niet voor in het programma.



Nieuwe rijkdom • • •

“De beweging naar die eerlijke, rechtvaardige en duurzame economie vraagt om harmonische groei. Anderen noemen het selectieve groei, brede welvaart of postgroei” (p. 31). Het CDA

Het CDA denkt duidelijk in termen van brede welvaart en meer dan alleen financiële winst. Tegelijkertijd ontbreekt het aan concrete voorstellen in het ondersteunen van duurzame ondernemers; de nadruk ligt op het mkb in het algemeen.

denkt duidelijk in termen van brede welvaart en meer dan alleen financiële winst. Tegelijkertijd ontbreekt het aan concrete voorstellen in het ondersteunen van duurzame ondernemers; de nadruk ligt op het mkb in het algemeen. Wel zet de partij in op het investeren

in onderzoek en innovatie voor groene technologieën, zoals groene chemie, waterstof, windmolens en negatieve emissies. Duurzame inkoop wordt niet genoemd.

Echte prijzen • • • •

“Er moeten daarom betere fiscale mogelijkheden komen voor het beprijzen van negatieve effecten van producten op natuur en milieu” (p. 34). Het CDA noemt beprijzing als middel om te bouwen aan een duurzame economie. Verder draagt het voorstellen aan om het belastingstelsel te vergroenen. De partij hecht specifiek waarde aan echte prijzen en verduurzaming van de voedselketen, waarin een eerlijke verdeling in de hele sector en transparantie centraal staan.

Transparante ketens • • •

Het CDA bepleit transparantie in het schap – en dus niet op bedrijfsniveau: “Een consument moet in het schap kunnen zien in hoeverre die eerlijke verdeling plaatsvindt, maar ook hoe duurzaam een product is” (p. 29). Op het gebied van IMVO-wetgeving zet het CDA zich – via een amendement op het partijcongres – in voor eerlijk ondernemen in lageloonlanden met respect voor mens en milieu, in lijn met de OESO-richtlijnen. Ook wil het maatschappelijk verantwoord ondernemen de norm maken. Wel blijft de inzet op IMVO-wetgeving op Europees niveau en wil het Nederlandse aanvullingen op Europese wetgeving beperken. Een rol voor Nederland als koploper op IMVO is dus niet de bedoeling.

Inclusief ondernemen • • •

Het CDA heeft veel aandacht voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt: “We zorgen dat iedereen mee kan doen in onze samenleving. In een fatsoenlijk land staat niemand werkloos langs de kant.” (p. 21) Tegelijkertijd zet de partij zich niet expliciet in voor meer diversiteit en inclusie op de arbeidsmarkt in brede zin.

Groene energie • • •

“Via bindende en wederkerige maatwerkafspraken met de grootste vervuilende bedrijven en een combinatie van normeren, beprijzen en subsidiëren, bouwen we aan een duurzame economie van de toekomst”(p. 26). Het CDA geeft weliswaar aan te willen blijven investeren in duurzame energie en groene technologie, maar komt niet met concrete doelen om de transitie te versnellen. Ze komen ook niet met een concreet tijdspad om fossiel af te bouwen, afgezien van kolencentrales ‘die vanaf 2030 geen kolen meer mogen verbranden’, wat op dit moment al de afspraak is. De grootste vervuilende bedrijven spoort het CDA alleen aan via maatwerkafspraken. Het normeren, beprijzen en subsidiëren wordt niet verder ingevuld.

Het CDA geeft weliswaar aan te willen blijven investeren in duurzame energie en groene technologie, maar komt niet met concrete doelen om de transitie te versnellen.

Biodiversiteit • •

Het CDA stelt dat de biodiversiteit onder druk staat en dat boeren een sleutelrol spelen, maar naast geld voor natuurbeheer blijft het bij algemeenheden en staand beleid. De partij stelt geen concrete doelen of aanpak voor herstel en versterking van de biodiversiteit, hoewel het streefjaar van stikstofreductie op 2035 is gezet via een amendement op het congres. Als het gaat om het minimaliseren van de impact van bedrijven op de natuur, ligt de focus met name op waterkwaliteit (drugs, medicijnen en lozing van chemische stoffen) en strengere handhaving. Ook pleit de partij voor een “investeringsimpuls voor geïntegreerde gewasbescherming”, zodat de afhankelijkheid van chemische middelen afneemt (p. 33). Het CDA stelt geen normen voor het verbeteren van de kwaliteit van bodem en water (“dat weten agrariërs zelf veel beter”), maar verbetering van de kwaliteit wordt wel een plicht.

Circulaire economie • • •

Het CDA benoemt dat een circulaire economie nodig is, maar stelt daarbij geen doelen en spreekt vooral in algemene termen over wat de overheid en het bedrijfsleven kunnen doen. “De verantwoordelijkheid voor een meer duurzame productie is in de afgelopen jaren volledig bij de consument gelegd. Dat leidt vooralsnog tot onvoldoende resultaat. Die verantwoordelijkheid zal meer bij de producent gelegd moeten worden om hergebruik en recycling van afval en grondstoffen te versnellen.” (p. 27) Als concrete maatregel stelt de partij een minimumaandeel bouwen met biobased materialen voor. Andere maatregelen moeten volgens het CDA op Europees niveau, zoals een grondstoffenheffing, productnormering en recht op reparatie.

SP. 

SP

Nieuwe rijkdom • • •

De SP noemt brede welvaart niet specifiek, maar wel zaken die daarmee samenhangen, zoals klimaatrechtvaardigheid voor toekomstige generaties en eerlijkere verdeling. “De opwarming van de aarde moeten én willen we tegengaan met beleid dat rechtvaardig is. Dit is in ons eigen belang en in het belang van volgende generaties” (p. 8). Er is geen aandacht voor het praktisch ondersteunen van duurzaam ondernemen of voor de rol van de overheid in duurzame inkoop.

Echte prijzen • • •

De SP stelt een CO₂-heffing in voor alle vervuilende bedrijven, zonder vrijstellingen. De energiebelasting gaat omhoog voor grootgebruikers en omlaag voor huishoudens en het mkb. De partij zet zich dus in voor echte prijzen, maar beperkt dit tot het energiedomein.

Transparante ketens • • •

De SP zet zich in voor eerlijke handel met harde normen voor de bescherming van mens en milieu. Het wil bedrijven beboeten als er sprake is van misstanden door henzelf of door leveranciers. Het programma benoemt alleen geen OESO-richtlijnen en spreekt ook niet over meer transparantie en/of rapportageverplichtingen voor bedrijven.

De SP accepteert niet dat vrouwen minder betaald krijgen dan mannen voor hetzelfde werk. Het ontbreekt in het programma echter hoe de SP dit wil aanpakken.

Inclusief ondernemen • • • •

De SP wil discriminatie op de arbeidsmarkt aanpakken. De arbeidsinspectie krijgt hiervoor meer mogelijkheden en middelen. Bedrijven die discrimineren sluit de partij uit van subsidies en overheidsopdrachten. De SP accepteert niet dat vrouwen minder betaald krijgen dan mannen voor hetzelfde werk. Het ontbreekt in het programma echter hoe de SP dit wil aanpakken.

Groene energie • • •

De SP stelt geen heldere doelen voor een klimaatneutraal Nederland. Wel zet de partij in op het uitbreiden van duurzame energie, zoals wind, zon en investeringen in een toekomstbestendige energie-infrastructuur voor elektriciteit en groene waterstof. “Klimaatopwarming kunnen we niet stoppen als de politiek de belangen van de grote bedrijven voorop blijft zetten” (p. 15). Subsidies aan fossiele energiebedrijven moeten zo snel mogelijk stilgezet worden, maar het programma bevat geen doelen om kolen en gas af te bouwen.

Biodiversiteit • •

De SP besteedt weinig aandacht aan biodiversiteit. Het programma noemt het verbeteren van de natuur en biodiversiteit wel, maar het is weinig concreet en stelt geen doelen. De partij wil een einde aan microplastics en PFAS, en de normen voor luchtkwaliteit aanscherpen. Voedselproductie moet meer in Nederland en omliggende landen plaatsvinden, in plaats van import. Ook waardeert de partij duurzame boeren en wil het schaalvergroting stoppen. De SP licht echter niet toe hoe dat de natuur versterkt.

Het programma noemt het verbeteren van de natuur en biodiversiteit wel, maar het is weinig concreet en stelt geen doelen.

Circulaire economie •

Het enige punt dat raakt aan de circulaire economie is dat de SP bedrijven wil dwingen om minder plastic te gebruiken.



**Partij voor
de Dieren**

PARTIJ VOOR DE DIEREN

Nieuwe rijkdom •••••

Nieuwe rijkdom loopt als rode draad door het programma. “Echte rijkdom is gezonde lucht, schoon water, meer ruimte voor natuur en tijd om van de natuur te genieten en met je geliefden te besteden. Echte rijkdom is de zekerheid dat je niet in armoede hoeft te leven. Echte rijkdom is een prachtig land en een prachtige planeet doorgeven aan onze kinderen en kleinkinderen” (p. 43). Brede welvaart wordt leidend bij het ontwikkelen, uitvoeren en

Brede welvaart wordt leidend bij het ontwikkelen, uitvoeren en evalueren van beleid.

evalueren van beleid. Daarnaast krijgen bedrijven die bijdragen aan de omschakeling naar een duurzame economie belastingvoordelen en is een klimaatplan een voorwaarde voor duurzaamheidssubsidies. Ook staat PvdD voor 100 procent duurzame inkoop door de overheid per 2030 en stelt meerdere concrete maatregelen voor.

Echte prijzen •••••

Echte prijzen staan centraal voor de PvdD: “In de prijs die de consument in de winkel betaalt zijn álle milieu-, klimaat-, dierenwelzijns-, en gezondheidskosten doorberekend” (p. 35). Verder wil de partij het belastingstelsel aanpassen via hogere CO2-belasting voor grote vervuilers, luchtvaartbelasting, en het invoeren van het principe ‘vervuiler betaalt’ in de veehouderij via een stikstof- en broeikasgasheffing. Een belastingwijziging maakt gerecyclede grondstoffen – zoals staal, glas en plastic – goedkoper dan nieuw gewonnen grondstoffen.

Transparante ketens •••••

“Het tijdperk van vrijblijvendheid van internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO) loopt ten einde” (p. 90). De Partij voor de Dieren pleit voor rapportage van de bedrijfsimpact op welvaart en welzijn in brede zin – dit omvat onder meer mensen, dieren, natuur, milieu en klimaat. Ook wil de partij inzicht in de herkomst van materialen en omstandigheden in de productieketen verplichten voor grote bedrijven. Verder zet de PvdD in op bindende Nederlandse IMVO-wetgeving in lijn met de OESO-richtlijnen en een parallel traject op Europees niveau.

Inclusief ondernemen •••••

De Partij voor de Dieren vindt dat allerlei vormen van diversiteit iemand niet mogen belemmeren voor stage, woning of baan. De partij wil discriminatie op de arbeids- en woningmarkt aanpakken met duidelijke wetgeving, voorlichting en daadkrachtige handhaving. Ook ziet de partij een rol voor de overheid als goed voorbeeld. Zo moeten de inkoopcriteria van de overheid garanderen dat toeleveranciers maatregelen nemen voor het bevorderen van gendergelijkheid, diversiteit en inclusie.

Groene energie •••••

De Partij voor de Dieren stelt een zeer ambitieus doel: klimaatneutraliteit in 2030. Het energiesysteem van de toekomst moet “duurzaam, schoon en betaalbaar” zijn, onder andere door zonne- en windenergie, groenestroomimport en groene waterstof. De partij wil fossiele brandstoffen (olie, kolen en gas) stoppen in 2030, en zetten een ambitieus afbouwplan neer: kolencentrales sluiten, geen nieuwe gas- en oliewinning en geen import van vervuilende fossiele brandstoffen.

De Partij voor de Dieren stelt een zeer ambitieus doel: klimaatneutraliteit in 2030.

Biodiversiteit •••••

“Natuur is het fundament van ons bestaan. Zonder de natuur is er geen schone lucht, water of voedsel” (p. 10). Het is kortom een belangrijk onderdeel van het programma. Dit uit zich onder andere in duidelijke doelen, zoals het verlagen van de stikstofuitstoot in 2030 met 70 procent ten opzichte van 2020. Diverse, natuurinclusieve en regeneratieve land- en tuinbouw wordt de norm. Ook is er veel aandacht voor natuurinclusieve bouw en isolatie, en biobased productie. Ook voor de natuur gaat gelden dat de vervuiler betaalt en dat deze meebetaalt

Dit uit zich onder andere in duidelijke doelen, zoals het verlagen van de stikstofuitstoot in 2030 met 70 procent ten opzichte van 2020.

aan natuurherstel. Daarnaast komen er strenge normen voor milieuverving inclusief het intrekken van vergunningen en meer toezicht en handhaving. De partij erkent de rol van Nederland in de wereldwijde ontbossing en vindt dat ons land daarmee een voorbeeldrol heeft in het stoppen van ontbossing.

Circulaire economie •••••

De Partij voor de Dieren stelt een zeer ambitieus doel: een volledig circulaire economie in 2030. In een Grondstoffenwet moeten bindende verplichtingen staan voor het terugdringen van grondstoffengebruik, en in de Rijksbegroting een grondstoffenplafond waarbinnen beleidsplannen moeten passen. De belasting op gerecyclede grondstoffen wordt goedkoper dan ‘virgin’ grondstoffen en er komt een belasting op nieuw plastic. De partij wil strengere eisen voor het ontwerp van nieuwe producten, met focus op hergebruik en reparatie. Verder lezen we over minder btw op het repareren of herstellen van producten. De industrie en bouw gebruiken verplicht een materialenpaspoort.

Christen Unie

ChristenUnie

Nieuwe rijkdom ••••

“De ChristenUnie is voor kwalitatieve groei die sociale en ecologische condities versterkt. Een brede welvaarts groei die ons gelukkiger maakt en die niet ten koste gaat van mensen elders op de wereld en hun natuurlijke omgeving”. Ook duurzaam inkopen heeft de ChristenUnie-aandacht, met name op sociaal inclusieve inkoop en de internationale waardeketen. Duurzaam ondernemerschap stimuleert de partij met name in het kader van verduurzaming van de industrie en elektrificatie, maar zonder duidelijke, concrete voorstellen.

Echte prijzen •••••

De ChristenUnie wil de werkelijke prijs als uitgangspunt nemen: “ChristenUnie is voor een andere economie, waarbij de economie niet langer de spelbreker is om te verduurzamen, maar verduurzaming juist stimuleert door prijzen het échte verhaal te laten vertellen. Zo worden de maatschappelijke kosten niet langer afgewenteld op het milieu, maar meegenomen in het handelen van ondernemers en consumenten” (p. 57). Daarnaast moet het stelsel groener door vliegbelastingen te verhogen, een SUV-taks, lagere belasting op arbeid, aanscherping van de CO2-heffing voor de industrie, een stikstofheffing voor de industrie en een hoger tarief energiebelasting voor grootgebruikers.

Transparante ketens •••••

De ChristenUnie doet voorstellen voor traceerbaarheid van productieketens, voor het openbaar maken waar bedrijven belasting betalen en voor rapporteren over duurzaamheidsaspecten. Dit laatste moet ook gaan gelden voor mkb-bedrijven, mits dat op een eenduidige, betrouwbare en toegankelijke manier gebeurt. Daarnaast bepleit de partij voor invoering van de Nederlandse initiatiefwet verantwoord en duurzaam internationaal ondernemen en moeten de OESO-richtlijnen de norm zijn voor Europese invo-wetgeving.

Inclusief ondernemen ••••

De ChristenUnie heeft veel aandacht voor het creëren van werkgelegenheid voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, met een speciale rol voor sociale ondernemingen. Op discriminatie en racisme in het algemeen komt het programma met diverse voorstellen. Over de arbeidsmarkt stelt de partij: “Alle vormen van discriminatie op de arbeidsmarkt, van naam, postcode, geslacht, tot zwangerschap, zijn onacceptabel en worden bestreden”. Het ontbreekt aan concrete voorstellen.

Groene energie ••••

De ChristenUnie stelt een klimaatdoel van 60 procent reductie in 2030 en wil investeren in duurzame energie, elektrificatie en waterstof. Ook moeten fossiele fiscale voordelen stoppen, maar stelt de partij daar geen termijn aan. Er moet ruimte blijven voor beperkte gaswinning op de Noordzee.

Ook moeten fossiele fiscale voordelen stoppen, maar stelt de partij daar geen termijn aan.

Biodiversiteit ••••

Natuur is een belangrijk onderdeel van de ChristenUnie-plannen. “De mate van instandhouding van de natuur is beroerd, zelfs als je met een ruime natuurmaat meet. We vinden dat dit niet zo door kan gaan. Daarom willen we investeren in meer natuur en die natuur ook beter beschermen, juist ook daar waar economische belangen de boventoon dreigen te voeren” (p. 78). De stikstofemissies moeten met de helft omlaag (niet duidelijk wanneer), water en bodem zijn sturend en de normen voor water moeten in 2027 gehaald zijn. Het programma noemt natuurinclusief bouwen, vezelteelten voor biobased en een agrarische sector in balans met de natuur als manieren om biodiversiteit te versterken. Ook pleit de partij voor strikte handhaving van milieuvvervuilers. De ChristenUnie wil verplichtende afspraken maken voor beperking van chemische gewasbeschermingsmiddelen. De impact van Nederland op de wereldwijde biodiversiteit noemt de partij niet expliciet. Wel zet de partij in op het tegenhouden van niet-duurzaam geproduceerde producten op de EU-markt.

Circulaire economie ••••

Het doel van de ChristenUnie op de circulaire economie is vaag: “Zo snel mogelijk circulariteit bereiken, waar dat kan” (p. 59). Wel komt de partij met concrete voorstellen. Het gebruik van fossiele grondstoffen wil de partij minimaliseren. “Biobased is de toekomst” (p. 59): subsidies krijgen als voorwaarde dat materialen biobased zijn. Ook stelt het programma dat er eisen voor repareerbare

Het doel van de ChristenUnie op de circulaire economie is vaag: “Zo snel mogelijk circulariteit bereiken, waar dat kan” Wel komt de partij met concrete voorstellen.

producten moeten komen en dat deeleconomie wordt bevorderd. We lezen ook over producentenverantwoordelijkheid. Daarnaast wil de partij de circulaire economie bevorderen door belastingvoordelen te bieden voor het gebruik van gerecycled plastic en belastingen te heffen op het gebruik van nieuw, fossiel plastic.



Forum voor
Democratie

Forum voor Democratie

Nieuwe rijkdom •

De weinige aandacht die FVD aan dit onderwerp besteedt is voornamelijk negatief. Zo wil de partij subsidies voor verduurzaming van gebouwen afschaffen en zonnepanelen tegengegaan. Mkb-beleid richt zich enkel op vermindering van regels, niet op verduurzaming van het mkb.

Mkb-beleid richt zich enkel op vermindering van regels, niet op verduurzaming van het mkb.

Echte prijzen •

Met maatregelen als het verlagen van accijns op brandstoffen en het verlagen van energiebelastingen bereikt de FVD het tegenovergestelde van 'de vervuiler betaalt'.

Transparante ketens •

De partij pleit niet voor maatregelen rondom transparantie en eerlijke handelsketens.

Inclusief ondernemen •

Forum voor Democratie wil geen rekening houden met diversiteit: "Mensen beoordelen op individuele kwaliteiten; niet op geslacht, huidskleur of godsdienst. We willen dus geen 'diversiteitsquota' of 'positieve' discriminatie" (p. 33).

Groene energie •

"Wij willen het Parijsakkoord, het klimaat- en energieakkoord opzeggen en de klimaatwet intrekken" (p. 81). De partij wil daarnaast fossiele praktijken zoals kolencentrales en gaswinning in Groningen hervatten. De FVD richt zich enkel op klimaatadaptatie. Ook stopt de partij met zon- en windenergie.

Biodiversiteit •

De FVD onderkent het belang van natuur, maar het beheer ligt bij particulieren. De rol van het bedrijfsleven en overheid blijft onbelicht. Het stikstofprobleem bestaat niet en natuurbeleid staat los van wetenschappelijke modellen.

Circulaire economie •

De partij besteedt geen aandacht aan de circulaire economie in het programma.



BBB

Nieuwe rijkdom • • •

BBB's definitie van brede welvaart vangt de partij in het 'Noaberstaat'-idee. "Een overheid met visie: wat willen we nou eigenlijk met Nederland? Hoe willen we dat Nederland er – laten we zeggen – in 2050 uitziet? Wie heeft welke ruimte nodig en wat is daar sociaal, maatschappelijk, economisch en ecologisch voor nodig?" (p. 9). Praktische invulling – zoals specifieke steun voor duurzame ondernemers of duurzame inkoop door de overheid – blijft onbenoemd.

Praktische invulling – zoals specifieke steun voor duurzame ondernemers of duurzame inkoop door de overheid – blijft onbenoemd.

Echte prijzen •

BBB spreekt over eerlijke prijzen als het gaat om de verdiensten van de Nederlandse boer. De partij stimuleert dit door de kosten voor korte ketens te verlagen en de kosten voor voedsel van ver weg te verhogen. Tegelijkertijd lezen we in het programma over afschaffing van de Nederlandse CO₂-heffing, die juist een praktisch voorbeeld is van 'echte prijzen'.

Transparante ketens • •

BBB heeft aandacht voor eerlijke handel in voedsel, met nadruk op eerlijk voor Nederland. Handelsakkoorden moeten zorgen voor eerlijke concurrentievoorwaarden en importproducten die voldoen aan dezelfde standaarden als die in Nederland worden gehanteerd, zoals voedselveiligheid en dierenwelzijn. "We mogen niet importeren wat we niet mogen produceren" (p. 120). BBB vindt dat het mkb niet hoeft te voldoen aan OESO-richtlijnen.

Inclusief ondernemen •

BBB's inzet op inclusief ondernemen beperkt zich tot het dichten van de loonkloof tussen mannen en vrouwen "voor zover die nog bestaat" (p. 44).

Groene energie •

“Voor een bijdrage aan het klimaat en het einde van het gebruik van fossiele brandstoffen is het dus van belang dat we de transitie naar duurzame energie maken. Tijdens deze transitie zullen we geen fossiele energiebronnen uitfaseren zolang betaalbare duurzame alternatieven nog niet beschikbaar zijn”(p. 114).

BBB wil een duurzame energietransitie, stelt geen concrete doelen maar wel veel disclaimers. Zo wil de partij oneerlijke concurrentie voorkomen en betaalbaarheid garanderen. Ook zet het programma in op biogas en -massa. Kolencentrales sluit de BBB pas als er kernenergie beschikbaar is. Dit betekent dat het doel om per 2030 te stoppen met kolen niet realistisch is. De BBB wil stoppen met windmolens op zee en op land. Tegelijkertijd bevordert de BBB zonne-energie, isolatie, warmtenetten en pleit de partij voor meer kernenergie.

Biodiversiteit • •

De BBB benoemt het belang van het ‘waar mogelijk’ versterken van biodiversiteit, maar stelt daar steeds disclaimers bij. We zien weinig concrete voorstellen of doelen in het programma. De BBB wil dat niet stikstof, maar behoud en herstel van de natuur centraal staan in de stikstofwet. Het wordt echter niet duidelijk wat dat betekent en hoe de partij herstel van

De BBB wil dat niet stikstof, maar behoud en herstel van de natuur centraal staan in de stikstofwet. Het wordt echter niet duidelijk wat dat betekent en hoe de partij herstel van de natuur wil realiseren.

de natuur wil realiseren. De BBB is voorstander van natuurinclusief bouwen en ondersteunt initiatieven en innovaties die bijdragen aan verduurzaming van land- en tuinbouw, maar of dat ook de biodiversiteit verbetert is onduidelijk. Het programma

benoemt de impact van Nederlandse activiteiten op het buitenland, al is dat beperkt: “We voorkomen de export van onze milieuproblemen door op import van voedsel dezelfde meetlat te leggen als die van onze eigen producten” (p. 71).

Circulaire economie • •

De BBB noemt specifieke punten voor een circulaire economie. Zo is de partij voorstander van het gebruik van biobased bouwmaterialen. Ook moet overheidsbeleid producenten stimuleren om circulair te ontwerpen en zich te richten op grondstoffenefficiëntie. Voor dat laatste suggereert BBB een innovatieprogramma. Het ontbreekt opnieuw aan doelen, normen of andere duidelijke beleidsvoorstellen. Ook zien we niets terug over het verminderen van fossiele grondstoffen.

SGP

SGP

Nieuwe rijkdom •

De SGP gaat niet in op brede welvaart. Het programma noemt steun aan ondernemers en innovatief inkoopbeleid door de overheid, maar een focus op duurzaamheid ontbreekt.

Echte prijzen • •

De SGP wil een belasting op het gebruik van ruwe grondstoffen. Daarnaast moet er een eerlijke prijs voor boeren komen, maar dat heeft niets te maken met de duurzaamheid van hun bedrijfsvoering.

Transparante ketens • •

De inzet van SGP op transparante ketens focust op gedwongen arbeid en kinderarbeid. “Wereldwijd moeten nog altijd naar schatting 40 miljoen mensen onvrijwillig arbeid

De partij wil eerlijke handel stimuleren, maar maakt niet concreet hoe en of hier wetgeving aan te pas komt.

verrichten. De globalisering van productie en consumptie maakt dat ook Nederlandse (ver)kopers hierin een verantwoordelijkheid hebben” (p. 77). De partij wil eerlijke handel stimuleren, maar maakt niet concreet hoe en of hier wetgeving aan te pas komt.

Inclusief ondernemen •

SGP zegt niets over een inclusieve arbeidsmarkt. Qua inclusiviteit vormt de partij ook geen lichtend voorbeeld zonder vrouwen op de kandidatenlijst.

Groene energie • •

We vinden geen ambitieuze doelen richting een volledig duurzame energievoorziening, maar SGP wil wel investeringen in duurzame energie en verbreding van de energiemix zoals geo- en aquathermie. Richting 2050 wil de partij het gebruik van fossiele brandstoffen zo veel mogelijk afbouwen. Dit is weliswaar een tijdspad, maar niet heel ambitieus. Bovendien is dit pad langzamer dan die in het Parijs-akkoord en die in bestaande afspraken. SGP geeft dan ook aan dat het 55 procent CO2-reductiedoel in 2030 niet bindend moet zijn.

Biodiversiteit •

“De rijke verscheidenheid aan soorten en rassen is groot en ontzettend mooi. Die diversiteit is door God in de schepping gelegd” (p. 65). De partij hecht waarde aan goed natuurbeheer, maar wil juist af van doelen en normen die daarop sturen. Verder is er aandacht voor de verhoging van de (agro)biodiversiteit en het inrichten van braakliggende terreinen voor de natuur, maar het blijft bij algemene termen. Concreet wil de SGP een vergoeding voor boeren voor ecosystemendiensten, en minder afhankelijkheid van kunstmest en soja-import.

De partij hecht waarde aan goed natuurbeheer, maar wil juist af van doelen en normen die daarop sturen.

Circulaire economie • • •

De SGP stelt in het programma te streven naar circulariteit. Dat begint bij het consumptiegedrag – matigheid is geboden. De overheid moet daar zelf in vooropgaan, door bijvoorbeeld bij wegebouw in te zetten op circulariteit. Maar de overheid moet ook burgers en bedrijven helpen en zo nodig grenzen trekken. Daarbij noemt het programma onder andere het voordeliger maken van arbeid en het zwaarder belasten van consumptie. Hierdoor ligt de nadruk op verantwoordelijkheid van de consument. Qua concrete voorstellen beperkt het programma zich tot recycling en investeren in pilots voor circulariteit. Ook zien we geen doelen richting een circulaire economie.

volt

Volt

Nieuwe rijkdom •••••

Het programma is gebouwd op het concept van brede welvaart: “We bouwen een Nieuwe Economie die gericht is op brede welvaart, waarin behoeften van maatschappij en natuur centraal staan” (p. 4). Dat onderbouwt Volt met concrete voorstellen voor steun aan duurzame ondernemers, zoals subsidies, ‘groene fixteams’ en laagdrempelige financiering voor verduurzaming van het mkb. Ook bij duurzaam inkoop- en aanbestedingsbeleid vanuit de overheid betreft Volt een gezond leefklimaat in de criteria – vegetarisch en biologisch voedsel wordt de standaard.

Echte prijzen •••••

Echte prijzen is een belangrijke pijler voor Volt binnen de duurzame economie. “We rekenen de milieu- en sociale impact van producten strenger mee in de prijzen van producten” (p. 98). Vergroening van het fiscale stelsel is een apart hoofdstuk in het Volt-programma met concrete maatregelen, zoals belasting op hulpbronnen en verlagen van de belasting op arbeid, afschaffen van vrijstellingen in energiebelasting en accijns, een luchtvaartheffing en voor alle broeikasgasuitstoot een minimale CO₂-prijs.

Vergroening van het fiscale stelsel is een apart hoofdstuk in het Volt-programma met concrete maatregelen.

Transparante ketens •••••

Volt zet in op een verplicht klimaatplan voor de financiële sector en een Europees duurzaamheidslabel. De partij maakt zichtbaar welke bedrijven zich schuldig maken aan greenwashing en/of het niet respecteren van mensenrechten in hun productieproces, maar geeft niet aan wat het precies van bedrijven vraagt. Volt pleit voor Europese wetgeving om het klimaat en mensenrechten te waarborgen bij productieprocessen, en is mede-initiatiefnemer van de Nederlandse initiatiefwet IMVO.

Inclusief ondernemen •••••

Volt wijdt een hoofdstuk in het programma aan het bestrijden van discriminatie, racisme en uitsluiting. Met concrete voorstellen zoals een aparte minister, het instellen van en toezien op quota, pay gaps en meldpunten in organisaties.

Groene energie •••••

Volt wil dat Nederland in 2040 klimaatneutraal is. De partij doet voorstellen voor het opschalen van hernieuwbare energie, zoals een verplichting van zonnepanelen op dak, slimme batterijen, aardwarmte en groene waterstof. Ook kernenergie heeft een rol in de energiemix. Focus ligt op het ombouwen van vervuilende fabrieken uit de oude economie en afbouwen wat niet groener kan. “Fossiel wordt afgeschaft”, en het kabinet moet direct beginnen met een einde maken aan alle fossiele subsidies. Ook wil Volt kolengebruik tussen 2025 (bruinkool) en 2030 (steenkool) afbouwen.

Biodiversiteit ••••

Het programma van Volt benadrukt het belang van de natuur: “Samenleven met de natuur wordt de standaard, zodat we bij alles wat we doen iets teruggeven aan de aarde en de ecosystemen die ons gezond houden” (p. 29). We zien hiervoor maatregelen om natuurinclusieve landbouw te stimuleren, een natuurinclusieve energietransitie te bewerkstelligen en voor biobased bouwen. Ook zet Volt zich in voor het minimaliseren van de impact van bedrijfsactiviteiten op de natuur, zoals een kunstmest- en krachtvoerheffing, en een industriebelasting op luchtvervuiling, inclusief op stikstof. Volt benoemt de impact van Nederland op wereldwijde biodiversiteit niet expliciet, maar wel impliciet in voorstellen over internationale handel.

Circulaire economie ••••

Volt noemt het belang van een circulaire economie: “Het voortdurende, overmatige gebruik van natuurlijke hulpbronnen is niet houdbaar. We overschrijden continu de grenzen van onze planeet” (p. 98). De partij stelt geen concrete doelen op het gebied van reductie van

De partij stelt geen concrete doelen op het gebied van reductie van grondstoffengebruik of circulaire economie; wel wil Volt in 2030 “alleen nog maar duurzame producten op de Europese markt”

grondstoffengebruik of circulaire economie; wel wil Volt in 2030 “alleen nog maar duurzame producten op de Europese markt” (p. 93). De partij wil onder meer de voorwaarden voor het ecologische ontwerp van producten aanscherpen. Ook zien we een verbod voor vernietiging van ongebruikte

producten, het recht op reparatie, en wil de partij één Europees duurzaamheidslabel. De eisen van dit duurzaamheidslabel specificeert Volt echter niet. Daarnaast belast Volt “al het gebruik van hulpbronnen”, maar dit wordt niet verder uitgewerkt.

BVNL 

BVNL

Nieuwe rijkdom •

Geen enkel aspect van nieuwe rijkdom, duurzaam ondernemerschap of duurzame inkoop komt aan de orde in het verkiezingsprogramma.

Echte prijzen •

BVNL besteedt geen aandacht aan echte prijzen.

Transparante ketens •

BVNL zegt in het programma niets over eerlijke handel en transparantie.

Inclusief ondernemen •

BVNL zet zich niet in voor een inclusieve arbeidsmarkt.

Groene energie •

BVNL stelt geen doelen voor een duurzame energievoorziening of afbouw van fossiel. De nadruk ligt op energieonafhankelijkheid, waarvoor de partij juist gasvelden wil openhouden. Daarnaast is de partij tegen nieuwe windmolens op zee of land. Wel zien ze de potentie van waterstof, maar parallel aan fossiele energiesystemen. Het klimaatfonds wordt 'ontmanteld'.

Biodiversiteit •

BVNL heeft geen oog voor de rol van het bedrijfsleven in het behoud en versterking van biodiversiteit, in Nederland of internationaal. Er is alleen aandacht voor meer groen in steden. Het stikstoffonds en alles omtrent het stikstofbeleid wordt stopgezet: "Los de stikstofdwaling op, stop met het onnodige stikstofbeleid en geef weer vergunningen af" (p. 27).

BVNL heeft geen oog voor de rol van het bedrijfsleven in het behoud en versterking van biodiversiteit, in Nederland of internationaal.

Circulaire economie •

BVNL besteedt geen aandacht aan de circulaire economie in het programma.



JA21

Nieuwe rijkdom • •

JA21 besteedt veel aandacht aan het ondersteunen van verduurzaming en duurzaam ondernemerschap, onder meer via een mkb-duurzaamheidslening en extra geld voor duurzaamheidsregelingen. Daar staat tegenover dat de partij het klimaatfonds wil afschaffen, wat juist ten goede komt van duurzaam ondernemers. Over brede welvaart of de eigen rol van de overheid om duurzaam in te kopen spreekt het programma niet.

Echte prijzen •

JA21 vergrijsst het belastingstelsel door de energiebelasting op gas te verlagen en de vliegbelasting af te schaffen. De partij wil af van belastingen als middel om te vergroenen: “Geen belastingen als pressiemiddel om Nederlanders een andere, ‘duurzamere’ levensstijl op te dringen” (p. 17). Wel ziet JA21 het belang van een eerlijke prijs voor boeren die verduurzamen, met verantwoordelijkheid voor de hele keten.

Transparante ketens •

JA21 zegt in het programma niets over eerlijke handel en transparantie.

Inclusief ondernemen •

We zien geen maatregelen voor een inclusieve arbeidsmarkt in het programma van JA21.

Groene energie •

JA21 vestigt alle hoop op kernenergie. Ook wil de partij kolencentrales openhouden en doorgaan met de gaswinning in Groningen en nieuwe gaswinning op de Noordzee.

Biodiversiteit •

JA21 wil ‘realiteitszin’ in de natuurdoelen in plaats van verbetering van de natuur. Ook bekritiseert het programma wetenschappelijke analyses om de impact van bedrijfsactiviteiten op de natuur te meten.

JA21 wil ‘realiteitszin’ in de natuurdoelen in plaats van verbetering van de natuur.

Circulaire economie •

JA21 besteedt geen aandacht aan de circulaire economie in het programma.

BIJ1

BIJ1

Nieuwe rijkdom • • •

BIJ1 heeft een duidelijke visie op brede welvaart: “een economie die de rechten en gezondheid van mens, dier en planeet altijd voorop stelt” (p. 11). De strategie van BIJ1 richt zich met name op het nationaliseren van bijvoorbeeld energiebedrijven, niet op het stimuleren van duurzaam ondernemerschap.

Ook duurzaam inkopen door de overheid komt niet terug in het programma.

Steun voor duurzaam ondernemen wordt wel genoemd, maar niet concreet gemaakt.

Echte prijzen • • •

De voorstellen van BIJ1 beperken zich tot btw op vliegtickets en accijns op kerosine. Ook spreekt het programma over hogere belasting op vervuiling, maar enkel in internationaal verband. Elektriciteit en warmte worden gratis voor huishoudelijk gebruik, waarmee er geen prikkel voor energiebesparing is.

Transparante ketens • • • •

Alle bedrijven die in Nederland producten maken of verkopen, moeten schade van hun producten op mens, dier en klimaat in kaart brengen. In het geval van misstanden moeten bedrijven zorgen voor genoegdoening en structurele aanpassingen in hun bedrijfsvoering. Verder is er veel aandacht voor de verantwoordelijkheid van bedrijven voor misdaden tegen mens en natuur. BIJ1 stelt maatregelen voor zoals uitsluiting van handelsmissies. Er komen protocollen voor eerlijke handel, duurzaamheid en mensenrechten voor bedrijven. Hier zijn ook consequenties aan verbonden, hoewel dit niet verder wordt toegelicht. Ook noemt BIJ1 de OESO-richtlijnen niet.

Inclusief ondernemen • • • • •

BIJ1 doet menig voorstel om een inclusieve arbeidsmarkt te realiseren. “We pakken het grootschalige racisme op de arbeidsmarkt aan. Zo komt er naast een vrouwenquotum, ook een quotum op basis van etniciteit voor leiderschapsposities; moeten bedrijven stilte- en gebedsruimtes inrichten; en worden organisatiestructuren zodanig aangepast dat bedrijven hun diversiteit kunnen faciliteren en behouden” (p. 3). BIJ1 staat voor een inclusieve arbeidsmarkt waarin iedereen zeggenschap heeft over het eigen werk en er een eerlijke verdeling is van betaald én onbetaald werk.

Groene energie ••••

BIJ1 heeft ambitieuze doelen, maar deze lijken niet haalbaar. Zo wil de partij dat in 2025 de Nederlandse uitstoot van broeikasgassen minstens 75 procent lager is en in 2030 op nul staat. BIJ1 wil fors investeren in duurzame energie-alternatieven en het budget voor het warmtefonds verhogen (verduurzaming van de gebouwde omgeving). Ook wil de partij direct beginnen met het stopzetten van subsidies op – de productie van – fossiele brandstoffen en financiële steun aan de fossiele industrie. De huidige olie- en gasproductie wordt afgebouwd.

Biodiversiteit ••••

BIJ1 noemt biodiversiteit als prioriteit, maar stelt geen doelen. Wel komt de partij met een aantal concrete voorstellen. Zo wil BIJ1 de bio-industrie afbouwen en sterk investeren in plantaardige landbouw, specifiek regeneratieve landbouw (zoals voedselbossen) en omschakeling van boeren. Subsidies

BIJ1 noemt biodiversiteit als prioriteit, maar stelt geen doelen.

die nu naar bio-industrie gaan, leidt BIJ1 om naar regeneratieve landbouw. Ook verbiedt BIJ1

glyfosaat en stelt het dat de belangen van de natuur (natuur- en klimaatverdragen) altijd boven de belangen van de industrie gaan. BIJ1 benadrukt de rol van Nederlandse productie en consumptie op de wereldwijde biodiversiteit, en stelt onder meer een algeheel verbod voor op de import, handel en doorvoer van producten die leiden tot ontbossing.

Circulaire economie ••

BIJ1 noemt het belang van circulariteit: “Wij zullen onze manier van productie, maar ook van consumptie volledig moeten herzien om te komen tot een rechtvaardige, circulaire en duurzame samenleving” (p. 14). “Oneindige groei is niet mogelijk op onze eindige wereld. Daarom beginnen we met ontgroeien (‘degrowth’)”. De partij komt echter niet met duidelijke doelen of met concrete voorstellen om die circulaire samenleving te bereiken. Uitzondering: het belang van investeren in circulaire landbouw.

nsc

Nieuw Sociaal Contract

Nieuwe rijkdom • • •

NSC besteedt veel aandacht aan brede welvaart, met een nadruk op investeringen op regionaal niveau. “Werkenden, werkgevers en ondernemers zouden zich moeten verbinden aan de ‘brede welvaart’ van onze samenleving op de lange termijn met waardering voor kennis en vakmanschap.

Het is hoog tijd om het ‘Rijnlands model’ opnieuw te ontdekken en vorm te geven, waarin de markt

dienstbaar is aan de mens – en niet andersom” (p. 39).

De partij wil het Klimaatfonds – waarin veel geld is voor verduurzaming van bedrijven – afschaffen. Wat daarvoor terugkomt, is niet duidelijk.

Duurzaam inkopen door de overheid richt zich in dit programma vooral op voeding inkopen bij eigen restaurants en catering: het moet duurzaam en regionaal geproduceerd zijn. NSC stimuleert kleine ondernemers die willen verduurzamen met een duurzaamheidslening. Andere maatregelen zijn op het mkb gericht maar niet specifiek op duurzaamheid. De partij wil het Klimaatfonds – waarin veel geld is voor verduurzaming van bedrijven – afschaffen. Wat daarvoor terugkomt, is niet duidelijk.

Echte prijzen • •

Het rekenen van een ‘eerlijke prijs’ zien we alleen terug bij boeren. Over vergroening van het

Over vergroening van het belastingstelsel blijft de partij op de vlakte. NSC wil de vrijstellingen en degressieve energiebelasting “heroverwegen”, maar maakt dit niet concreet én bouwt een aantal disclaimers in.

belastingstelsel blijft de partij op de vlakte. NSC wil de vrijstellingen en degressieve energiebelasting “heroverwegen”, maar maakt dit niet concreet én bouwt een aantal disclaimers in. Rondom energiebelastingen en CO₂-heffingen wil NSC de nationale ‘koppen’ op de Europese aanpak sowieso beperken. Wel stelt de

partij een vliegbelasting op kleine vliegtuigen voor. Op andere luchtvaartbelastingen volgt NSC internationale wetgeving.

Transparante ketens •

NSC legt de verantwoordelijkheid voor transparante en eerlijke handelsketens niet bij bedrijven. Naleving van het internationaal recht en mensenrechten door handelspartners weegt de partij alleen mee in de inzet voor ontwikkelingshulp. Het programma noemt weliswaar “het ontbreken van regelgeving op het gebied van milieu en arbeidsomstandigheden in andere werelddelen” (p. 41), maar stelt geen wetgeving voor om dit op te lossen. Ook zien we dit alleen terug in de context van oneerlijke concurrentie voor Nederlandse bedrijven, en niet in het licht van maatschappelijke verantwoordelijkheid van bedrijven voor hun eigen productieketen. Transparantie gaat in dit programma over openbaar bestuur, datagebruik en algoritmen, maar niet specifiek over het bedrijfsleven.

Inclusief ondernemen ••••

NSC doet voorstellen om mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt toegang tot werk te geven, met een “hernieuwd aanvalsplan” (p. 40). Voor diversiteit en inclusie in het bedrijfsleven zien we ambities op LHBTI-acceptatie op werk en het tegengaan van discriminatie, uitsluiting en onveiligheid op de werkvloer. Daarnaast stelt de partij: “We vinden het wenselijk dat bestuurskamers en Raden van Toezicht van grote bedrijven en instellingen een afspiegeling zijn van de Nederlandse samenleving” (p. 41). NSC stelt echter geen concrete maatregelen voor om deze ambities te realiseren.

Groene energie ••

NSC committeert zich aan het Klimaatakkoord van Parijs, en stelt geen ambitieuzere doelen. We zien een brede energiemix met zon, wind, geothermie, groen gas, kernenergie en waterstof als energiedragers. De partij wil geen zonnepanelenvelden of grote windparken op land.

De afhankelijkheid van fossiele bronnen wil NSC in een “ambitieuw maar verantwoord tempo” afbouwen. Aangezien de partij ook tot 2040 vergunningen voor gaswinning in de Noordzee wil afgeven, is dit geen ambitieus tijdspad. Fossiele subsidies wil de partij weliswaar afbouwen, maar alleen in Europees verband. In het algemeen zet NSC in op normeren en beprijzen en minder op subsidiëren – in deze context zien we de afschaffing van het Klimaatfonds opnieuw terug.

Biodiversiteit • • •

NSC stelt voor om biodiversiteit te behouden en herstellen. Concrete voorstellen: het stimuleren van natuurversterkend bouwen en de toepassing van vezelgewassen. In de akkerbouw moet duurzaam bodemgebruik leidend zijn. Ook de veehouderij moet meer bijdragen aan biodiversiteit.

Verder zet de partij in op gebiedsgerichte maatregelen met afspraken over agrarisch natuurbeheer en ecosysteemdiensten. Ook lezen we over verbetering van de waterkwaliteit door emissies en lozingen vanuit de industrie, meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen te verminderen. Het ontbreekt bij deze ambities echter aan concrete doelen of normen.

Doelen zien we wel bij stikstofuitstoot, waar de partij de huidige ambities uit het coalitieakkoord afzwakt. De uitstoot moet 'significant' teruggedrongen in 2035 in plaats van 2030 en normen voor stikstofdepositie worden vervangen door reductiedoelen. NSC spreekt niet over de impact van Nederland op biodiversiteit wereldwijd.

Circulaire economie • • • •

“Wij geloven dat op de fundamenten van de oude maakindustrie een nieuwe economie kan ontstaan, waarbij we minder of geen nieuwe grondstoffen nodig hebben en vooral gebruikmaken van biobased en hergebruikte materialen” (p. 41). Dit wil NSC doen door modulair en reparabel ontwerpen van producten te stimuleren als onderdeel van het innovatiebeleid. En door toepassing van biobased grondstoffen in bouw en chemie te stimuleren. Ook wil de partij plastic afval verder terugdringen met een aangescherpt plan van aanpak.

De verantwoordelijkheid voor een circulaire economie ligt bij bedrijven door een uitgebreide producentenverantwoordelijkheid. Ook zien we bindende doelen voor het gebruik van gerecycled materiaal in productieprocessen en het tegengaan van verspilling. Knelpunten

NSC stelt geen concrete doelen voor de circulaire economie richting 2050. in wetgeving rondom afval als grondstof wil NSC wegnemen. De keuze voor het circulaire

alternatief moet aantrekkelijker door afspraken met winkels te maken over het aanbieden van tweedehands en refurbished producten. NSC stelt geen concrete doelen voor de circulaire economie richting 2050.

DENK

DENK

Nieuwe rijkdom • • •

DENK noemt brede welvaart niet expliciet, maar we zien wel aspecten ervan in het programma. Zo vindt de partij het belangrijk dat welvaart eerlijk wordt verdeeld. Ook wil het de aarde op een goede manier overlaten aan de volgende generatie. Praktische manieren om dat verder in te vullen – zoals specifieke steun voor duurzame ondernemers of duurzame inkoop door de overheid – blijven onbenoemd.

Echte prijzen • • •

DENK wil grote bedrijven extra belasten, bijvoorbeeld door een hogere energiebelasting. Grote industrie krijgt een CO₂-heffing opgelegd, waarbij het onduidelijk is of dit bovenop de al bestaande CO₂-heffing komt. Tegelijkertijd verlaagt DENK de btw op energie en verhoogt het de heffingsvrije voet van de energiebelasting, waardoor de prikkel om energie te besparen afneemt. Ook wil de partij niet dat consumenten een echte prijs gaan betalen: “de mensen in het land moeten niet betutteld worden met bijvoorbeeld een belasting op plastic verpakkingen, een vleestaks, rekeningrijden of een suikertaks” (p. 53).

Transparante ketens • •

DENK zet zich in voor eerlijke handel met landen uit Azië, Afrika en Midden-/Zuid-Amerika. Het legt hierbij echter geen verantwoordelijkheid bij de bedrijven en komt niet met minimumnormen en wetgeving. Transparantie van bedrijven over hun impact op hun omgeving en waardeketen worden ook niet genoemd.

Inclusief ondernemen • • •

DENK stelt een Fonds Gelijke Kansen in: “Organisaties en bedrijven die herhaaldelijk of meermaals hebben gediscrimineerd dragen bij aan het Fonds Gelijke Kansen” (p. 25). Ook wil de partij diversiteitsquota bij de overheid en in de top van het bedrijfsleven. Verder heeft DENK meerdere voorstellen om institutioneel racisme uit te bannen. Onder meer door het oprichten van een nieuwe racisme-waakhond en het omkeren van de bewijslast (p. 23). DENK stelt de strijd aan te gaan met elke vorm van discriminatie en racisme. Tegelijkertijd noemt de partij uitingen van LHBTI-acceptatie het ‘opdringen van LHBTI-activisme’. Ook is de man-vrouwverhouding in de eigen top twintig zeer ongelijk (m16/v4). De inzet van de partij lijkt daarmee selectief op bepaalde doelgroepen – DENK doet niet aan ‘practice what you preach’.

Groene energie ••••

DENK stelt een ambitieus doel van 40 procent duurzame energie in 2030 – ten opzichte van de huidige doelstelling van 27 procent. In de inleiding noemt de partij een brede energiemix, in concrete voorstellen zien we vooral wind op zee. Hetzelfde geldt voor het afbouwen van fossiel: de partij noemt dit wel, maar stelt als concrete maatregel alleen voor om kolencentrales ‘zo snel mogelijk’ te sluiten. Als duidelijke norm stelt DENK dat energiebedrijven een verplicht aandeel duurzame energie krijgen opgelegd, dat ieder jaar verhoogd wordt tot 100 procent is bereikt.

Biodiversiteit ••

DENK wil de stikstofuitstoot terugdringen, op een “realistische en haalbare manier” (p. 55). Wat dat betekent, wordt niet duidelijk. Ook wil DENK naast stikstof kijken naar andere factoren om de natuur te herstellen, maar specificeert het niet wat dat betekent.

Ook wil DENK naast stikstof kijken naar andere factoren om de natuur te herstellen, maar specificeert het niet wat dat betekent.

Circulaire economie •

DENK besteedt geen aandacht aan de circulaire economie in het programma.

VERANTWOORDING

MVO Nederland analyseerde verkiezingsprogramma's van de partijen die momenteel in de Tweede Kamer vertegenwoordigd zijn of waarvan de lijsttrekker momenteel als afgesplitste fractie zitting heeft in de Tweede Kamer en met een (nieuwe) partij meedoet. In deze versie gaat het om zestien partijen, omdat van DENK nog geen partijprogramma bekend was op het moment van vormgeving.

Dit is de tweede versie van onze analyse, waarin één partij is toegevoegd ten opzichte van de eerste versie (lancering 26 oktober 2023): DENK. Daarnaast zijn er op basis van amendementen, aangepaste verkiezingsprogramma's en nieuwe inzichten aan onze kant nog wijzigingen toegepast op enkele scores.

Partijprogramma's zijn beoordeeld op de mate waarin ze ondersteunend zijn aan de zeven thema's van de Nieuwe Economie Index (NEx) van MVO Nederland, te weten: nieuwe rijkdom, echte prijzen, transparante ketens, inclusief ondernemen, groene energie, biodiversiteit en circulaire economie. Meer informatie over deze thema's en de NEx vind je op nex.mvonderland.nl.

Voor elk van de thema's zijn criteria opgesteld. Bij het beoordelen hanteerden we steeds drie basisvoorwaarden:

1. Het gaat om voorstellen voor ondernemers (dus niet alleen voor burgers of overheden)
2. Het gaat om voorstellen voor nationaal beleid (dus niet voor Europees beleid)
3. Het gaat om voorstellen voor concrete maatregelen (dus niet alleen om idealen of vergezichten)

Elke partij is voor elk criterium beoordeeld met rood (geen aandacht voor dit thema, draagt niet bij aan een duurzame economie), oranje (thema wordt genoemd, maar geen concrete maatregelen) of groen (draagt bij aan duurzame economie met concrete maatregelen). De scores op de criteria hebben we per thema bij elkaar opgeteld: het gemiddelde vormt de score op dat thema, op een vijfpuntschaal:

rood ●, donkeroranje ●●, geel ●●●, lichtgroen ●●●●, groen ●●●●●

Heb je vragen over de analyse? Neem dan contact op met onze adviseurs public affairs via publicaffairs@mvonderland.nl.

Voor media, stuur ons een mail op communicatie@mvonderland.nl.

CRITERIA

Algemene uitgangspunten

Bij het beoordelen van de voorgestelde maatregelen in de verkiezingsprogramma's hanteren we steeds de volgende uitgangspunten:

- Gaat het om voorstellen voor **ondernemers** (dus niet alleen voor burgers of overheden)
- Gaat het om voorstellen voor **duurzaam** ondernemers (dus niet voor ondernemers in het algemeen)
- Gaat het om voorstellen voor **nationaal** beleid (dus niet voor Europees beleid)
- Gaat het om voorstellen voor **concrete** maatregelen (dus niet alleen om idealen of vergezichten)

Criteria

Nieuwe rijkdom

- Heeft de partij oog voor de ontwikkeling van brede welvaart? Oftewel: vindt de partij het streven naar maatschappelijke waarde minstens zo belangrijk als naar financiële waarde?
 - Nee.
 - Ja, de partij benoemt zaken die hiermee samenhangen.
 - Ja, de partij benoemt dit als belangrijkste uitgangspunt wanneer het over de economie gaat.
- Pleit de partij ervoor om duurzaam ondernemers in praktische zin te ondersteunen, bijvoorbeeld met informatie, tools of financiële middelen?
 - Nee.
 - Enigszins: de partij stelt enkele middelen voor.
 - Ja, volop.
- Pleit de partij voor duurzaam opdrachtgeverschap bij inkoop en aanbesteding door de Rijksoverheid?
 - Nee.
 - Enigszins: duurzaam inkopen door de overheid wordt genoemd, maar de partij komt niet met concrete maatregelen
 - Ja, de partij pleit voor duurzaam inkopen door de overheid en komt met concrete maatregelen, zoals het opnemen van duurzame criteria in het selectie- en gunningsproces.

Echte prijzen

- Pleit de partij voor het berekenen en weergeven van echte prijzen door winkels en dienstverleners?
 - Nee.
 - Enigszins/in algemene termen wordt dit benoemd.
 - Ja, de partij pleit voor.

- Zet de partij in op vergroening van het belastingstelsel?
 - Nee.
 - Enigszins: de partij wil een of enkele niet-duurzame praktijken hoger belasten, of een of enkele duurzame praktijken lager.
 - Ja, de partij pleit bijvoorbeeld voor een radicale verschuiving van (lagere) belasting op arbeid naar (hogere) belasting op grondstoffen, BTW-differentiatie en/of heffingen op vervuiling (stikstof, vliegen)

Transparante ketens

- Pleit de partij voor meer transparantie door bedrijven, zoals een rapportageverplichting?
 - Nee.
 - Enigszins: het onderwerp wordt genoemd, maar zonder concrete maatregelen.
 - Ja, en de partij verbindt hier ook eisen en/of consequenties aan en ondersteuning voor bedrijven (met name mkb).
- Pleit de partij voor IMVO-maatregelen en/of eerlijke handel?
 - Nee.
 - Enigszins: de partij pleit wel voor IMVO/eerlijke handel maar noemt nauwelijks concrete maatregelen.
 - Ja, inclusief concrete maatregelen.

Inclusief ondernemen

- Erkent de partij de noodzaak voor meer diversiteit en inclusiviteit in het bedrijfsleven en heeft zij daarbij oog voor meerdere aspecten, zoals gender, religie, afkomst, huidskleur, geaardheid, fysieke beperkingen, etc.?
 - Nee.
 - Ja, maar de partij noemt geen concrete maatregelen, of alleen maatregelen gericht op één of twee doelgroepen.
 - Ja, en de partij komt met concrete maatregelen voor bedrijven, die ten goede komen aan meerdere doelgroepen.

Groene energie

- Zet de partij in op structurele duurzame oplossingen voor de energievoorziening?
 - Nee, dit wordt niet genoemd.
 - Enigszins, duurzame oplossingen worden gestimuleerd maar zonder een duidelijke visie op de lange termijn
 - Ja, er worden duidelijke doelen en standaarden benoemd richting 2050
- Zet de partij zich in voor afbouw van fossiele energievoorziening?
 - Nee
 - Enigszins, door bijvoorbeeld te pleiten voor heffingen en accijns op fossiele energie en brandstoffen
 - Ja, door een duidelijk korte-termijn tijdspad te bieden voor de afbouw van belastingontheffingen voor fossiele energie en compensatie van grote vervuilers

Biodiversiteit

- Benoemt de partij het belang van het versterken van de biodiversiteit?
 - Nee.
 - Enigszins: de partij erkent de rol van de overheid en het bedrijfsleven in het oplossen van dit vraagstuk en komt met enkele losse voorstellen.
 - Ja, de partij benadrukt het belang hiervan als onderdeel van al het overheidsbeleid en komt met ambitieuze voorstellen inclusief concrete doelen en het stimuleren van natuurinclusieve oplossingen
- Benoemt de partij het belang van het minimaliseren van schade aan de natuur door bedrijfsactiviteiten?
 - Nee.
 - Enigszins: de partij erkent het belang hiervan en komt met enkele voorstellen.
 - Ja, de partij benadrukt het belang hiervan en komt met ambitieuze voorstellen, zoals concrete doelen en limieten voor de uitstoot van schadelijke stoffen en het beperken van stikstof, methaan en/of pesticiden.
- Benoemt de partij de impact van Nederland op de wereldwijde biodiversiteit, bijvoorbeeld als het gaat om verwoestijning, verzuring van oceanen, ontbossing?
 - Ja.
 - Nee.

Circulaire economie

- Stelt de partij concrete en ambitieuze doelen op het gebied van de circulaire economie?
 - Nee, de partij noemt geen concrete doelen.
 - Enigszins: de partij noemt een of meer doelen, maar is daarin niet heel ambitieus.
 - Ja, de partij noemt concrete en ambitieuze doelen.
- Pleit de partij voor het verminderen van de afhankelijkheid van virgin grondstoffen en het stimuleren van de productie en toepassing van biobased grondstoffen?
 - Nee
 - Enigszins: het wordt benoemd maar zonder concrete maatregelen
 - Ja: er worden concrete maatregelen voorgesteld om biobased grondstoffen te stimuleren en minder virgin grondstoffen te gebruiken.
- Stelt de partij concrete maatregelen voor circulaire ondernemen eenvoudiger en aantrekkelijker te maken dan lineair?
 - Nee
 - Enigszins: het belang wordt benoemd, maar zonder concrete maatregelen
 - Ja; er worden concrete maatregelen voorgesteld, zoals meer/makkelijkere financiering, minimum producteisen en het inzetten van UPV's voor innovatie en tariefdifferentiatie

OVER MVO NEDERLAND

MVO Nederland stuurt de transitie naar een duurzame economie met de grootste ondernemersbeweging van Europa. Die transitie vraagt om verandering van het huidige systeem. Het bedrijfsleven is als geen ander in staat om snel en goed in te spelen op veranderende omstandigheden. En dus geloven wij dat we samen met hen het snelste en de beste resultaten bereiken. MVO Nederland wil dat in 2025 minimaal twintig procent van de Nederlandse economie omgaat in de duurzame economie, die gestoeld is op meer dan alleen financiële waarden en draait binnen de grenzen van de planeet en maatschappij. Alleen zo kunnen we het tij keren.

Om de voortgang op onze ambitie te meten ontwikkelden we de [Nieuwe Economie Index \(NEx\)](#) die jaarlijks meet hoe goed we op weg zijn. Deze index bestaat uit zeven thema's: nieuwe rijkdom, circulaire economie, biodiversiteit, echte prijzen, inclusief ondernemen, groene energie en transparante ketens. Deze thema's vormen ook de focus van ons werk en de leidraad voor deze analyse.

Word partner van MVO Nederland

Wil je zelf bijdragen aan een duurzame economie binnen de grenzen van de natuur en maatschappij? [Word dan partner](#) en doe gratis mee met duurzame events en projecten. Breid je netwerk uit met gelijkgestemde bedrijven. En sluit je aan bij onze public affairs-activiteiten om duurzaam ondernemen eenvoudiger te maken in wet- en regelgeving. Alle informatie vind je op www.mvonederland.nl.

Blijf op de hoogte

Blijf eenvoudig op de hoogte van alle updates van MVO Nederland via [LinkedIn](#), [X](#), [Instagram](#), onze [maandelijkse nieuwsbrief](#) én [podcastserie](#).